
Ing. arch. Mgr. Jiří Kupka, Ph.D.: *Liturgický prostor. Reflexe uspořádání kostela.*

rigorózní práce

Oponentský posudek: Jan Kotas

Předložená rigorózní práce shromažďuje a třídí poznatky o formování a historickém vývoji liturgického prostoru, systematicky předkládá východiska a kritéria pro tvorbu liturgického prostoru v současnosti a celou práci doplňuje přehledem studijní literatury vhodné pro ty, kteří se danou problematikou zabývají prakticky.

Cílem práce je podle autora vytvoření podkladu pro sestavení budoucího „manuálu“ určeného všem, kteří se zabývají tvorbou nového liturgického prostoru nebo úpravou prostorů historických.

Text je strukturován do dvou velkých kapitol - 1) Přehled vývoje sakrální architektury a 2) Aspekty tvorby liturgického prostoru – doplněn obrazovou dokumentací a seznamem pramenů i sekundární literatury. Včetně příloh čítá práce 164 stran.

Seznam pramenů a sekundární literatury je zpracován standardně a dokumentuje zakotvenost práce v adekvátní šíři současných poznatků. Určitým omezením je malý počet zahraničních titulů.

Bibliografické zápisy poskytují všechny potřebné údaje a jsou pořízeny v zásadě standardně. Některé jsou ukončeny tečkou, často však tečka chybí - jedná se zřejmě o nedostatek redaktorské práce.

Poznámkový aparát poskytuje dostatečnou orientaci v pramenné i sekundární literatuře, s níž autor pracuje. Hned od začátku však používá pouze zkrácené citace pramenů a zkratky - při první citaci tedy nepředstavuje prameny s plnou bibliografickou informací. To se vymyká zvyklostem a čtenáři to poněkud komplikuje studium.

Po jazykové stránce je práce většinou na vysoké úrovni. Občas se ale v textu vyskytují místa, která mají velmi úspornou syntax a připomínají spíše studijní zápisky pro vznik budoucího textu než text samotný, jinde se zase některé pasáže a informace opakují (např. informace o přítomnosti žen v křesťanském shromáždění – stejné formulace na str. 17 a 23). Autor zřejmě neměl čas redaktorsky zpracovat všechny své podklady vždy stejně kvalitně.

V úvodu autor obsažně představuje svoji motivaci, konkrétní cíle své práce, dostatečně vysvětluje její strukturu i použitou metodu – čtenář tak získává dobrou představu o textu, který bere do ruky.

Závěr znovu vysvětluje motivy práce a zdůvodňuje potřebnost komplexního přístupu k liturgickému prostoru. Je však překvapivě stručný (méně než jedna stránka) a příliš neshnuje vykonanou práci, nezabývá se reflexí nad použitou metodou, nepodává informaci ohledně úspěšnosti zpracování pramenů, nepřináší přehled naplněných a nenaplněných cílů, neinformuje čtenáře o obtížích, na něž autor při práci narazil, ani o důležitých souvislostech, které se mu podařilo uchopit.

V té souvislosti oponent konstatuje jeden vážnější nedostatek: Jak již bylo řečeno, autor představuje svoji práci jako podklad pro vznik komplexního manuálu určeného všem, kteří se zabývají tvorbou nového liturgického prostoru nebo úpravou prostorů historických. V práci však zcela absentuje část, která by se věnovala studiu odborných, metodologických i pedagogických požadavků, jež by měly být na zamýšlený manuál kladeny. V závěru práce nelze tedy jasně stanovit, zda se autorovi na této rovině podařilo dosáhnout zamýšleného cíle

- úspěšného vytvoření manuálu - a to navzdory množství dobře zpracovaného materiálu - kvalitně odvedené studijní práce.

Text sám ukazuje autorovu vysokou kvalifikaci jak v oblasti teorie architektury tak v teologii liturgického prostoru i historických souvislostí obojího. Kapitola 1) zabývající se vývojem sakrální architektury přináší kvalitní kompilaci, zpracovanou s širokou znalostí věci, kapitola 2) shromažďuje a třídí normativní dispozice podstatných církevních dokumentů k otázce liturgického prostoru, a zachycuje podstatná témata probíhající odborné diskuse. Obě hlavní kapitoly pracují s teologickou i pedagogickou perspektivou, jak odpovídá cíli celé práce, totiž vytvoření podkladu pro budoucí příručku. V tomto smyslu je také velmi vhodně zvolen a prezentován obrazový materiál.

Část věnující se památkovým kritériím dobře zachycuje církevní perspektivu, nepřináší nicméně téměř žádné informace o metodice úřadů a pracovišť památkové péče v ČR týkající se sakrálních staveb, neobsahuje ani odkazy na prameny takových informací. Má-li být práce manuálem, nelze takové informace opominout. Podobně by oponent očekával základní informaci o fungujících církevních liturgických komisích, jejich úkolech a metodice.

Při studiu práce narazil oponent na některé dílčí chyby či nepřesnosti:

Výklad o posvátném a profánním sleduje věrně myšlenky M. Eliadeho, při aplikaci těchto kategorií na křesťanský kostel (str. 76) však autor v určité chvíli postupuje poněkud nediferencovaně a nedostatečně zohledňuje významný posun, který oproti perspektivě přirozeně náboženského člověka přináší perspektiva křesťanů. Křesťané přeci prostřednictvím svých rituálů svět znovu netvoří, ale přijímají ho celý s díkyvdáním jako již jednou Bohem stvořený a smysluplný. Události zpřítomňované v liturgii nejsou samy o sobě nad světem, tedy „in aeternum“, použijeme-li Eliadeho terminologii, ale Bůh je učinil v dějinách světa, jichž jsme my součástí. A podobně tedy liturgický prostor není pro křesťany jednoduše oním „místem zlomu“ mezi jinými místy, která by tuto kvalitu neměla. Použijeme-li analogii, pak, nakolik participuje na prásvatostním charakteru Krista a církve, je spíše v prostoru tím, čím je společenství věřících uprostřed lidstva.

str. 26: Evangelijní ambon na severní straně? Evangelium se četlo směrem na sever, ambon ale v 1. tisíciletí stával právě na straně jižní (jinak by se totiž četlo zády ke shromáždění a čelem k boční zdi baziliky). Jáhen byl na něm při čtení obrácen tváří do středu shromáždění, tedy právě k severu. Při studování budov a nákrešů je vždy třeba zohlednit celkovou orientaci baziliky (např. srovnej odlišné umístění evangelijního ambonu v S. Clemente a u S. Maria in Cosmedin)! Později, když bylo čtení z Písma přeneseno na oltář, zůstal zachován směr čtení evangelia (na sever). Kniha se pak ale už kladla také na severní část oltáře, které se začalo potažmo říkat „evangelijní strana“.

str. 29: Půdorys chrámu Božího hrobu (obr. 10) neodpovídá době císaře Konstantina, ale dokumentuje až formu z doby křížáckých úprav. Konstantinova centrála byla původně vztyčena jako kupole samostatně stojící na mohutných sloupech, otevřená a oddělená od ostatních staveb, v jejím středu byla hrobová jeskyně. Celé stavbě se tehdy říkalo „Anastasis“ (tedy „Vzkříšení“, nikoliv „Hrob“). Golgota byla tehdy ještě pod širým nebem a přilehlá bazilika, řečená „Martyrion“, byla orientována přesně obráceně než pozdější kostel přímo přiléhající ke Konstantinově centrále.

str. 38: Typologické čtení je způsob interpretace biblického textu SZ a NZ a později také Bible a liturgie, založený na principu předobrazu a naplnění, událostí spásy a jejich přítomnosti ve svátostech církve. Alegorie se typologickému čtení pouze zvnějšku podobá, nelze ji s ním směřovat.

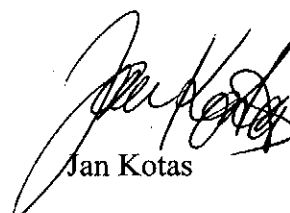
pozn. 142: Má odkazovat k obrázku 23, nikoliv 22.

...ního materiálu a
...tektury tak v
...bývající se
...losti věci;
...tumen...

Do diskuse navrhuje oponent následující téma: Jaké jsou konkrétní a dnes diskutované přednosti a nedostatky jednotlivých typů uspořádání liturgického prostoru s ohledem na různé druhy liturgického slavení a shromáždění?

Celkově je práce na vysoké úrovni a oponent ji doporučuje k obhajobě.

V Praze, dne 14. 9. 2010



Jan Kotas